

Bildterapi i socialt arbete?

Fyra yrkesverksamma bildterapeuter intervjuas om metodens
möjligheter och hinder i en svensk kontext

Ekaterina Rozenkrants

Kandidat SOPB63

Aktuell termin HT 25

Handledare: Teres Hjärpe

Abstract

Social work is largely characterised by verbal approaches, while many clients who come into contact with social services may have limited opportunities to express their experiences in words. This highlights the need for alternative and complementary methods, particularly for individuals with traumatic experiences, mental health problems, neurodevelopmental disabilities, or long-term social vulnerability.

Internationally, image-based and art therapy are used in different areas of social work, whereas in Sweden the method is mainly established within psychiatry, healthcare, and educational settings.

The aim of this study is to explore how professional art therapists describe the possibilities, areas of use, and barriers of art therapy in relation to social work in Sweden. The study adopts a qualitative approach and is based on semi-structured interviews with four art therapists working in different sectors.

The results show that image-based and art therapy is perceived as particularly meaningful in work with clients who have difficulties expressing themselves verbally, as image-making can support alternative forms of communication, processing, and understanding. At the same time, the use of the method within social services is described as being limited by organisational requirements, unclear professional boundaries, and a strong emphasis on documentation and evidence-based practice.

The study concludes that image-based and art therapy has the potential to function as a complementary approach within social work, but that its use requires increased knowledge, clearer organisational structures, and continued dialogue between professional groups. The study contributes to a deeper understanding of the conditions that influence the use of non-verbal methods within Swedish social work.

Keywords: social work, image-based therapy, art therapy, non-verbal methods, evidence-based practice, professional collaboration

Innehållsförteckning

Kapitel 1. Inledning	1
1.1 Syfte	2
1.2 Forskningsfrågor	2
1.3 Uppsatsens disposition	3
Kapitel 2. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter	3
2.1 Kunskap och professionalitet i socialt arbete.....	3
2.2 Evidensbaserad praktik och organisatoriska villkor	5
2.3 Icke-verbal kommunikation och kreativa metoder	8
2.4 Bildterapi/art therapy i relation till socialt arbete	10
2.5 Sammanfattning av teoretiska utgångspunkter	12
Kapitel 3. Metod	13
3.1 Forskningsdesign och metodologiskt angreppssätt	13
3.2 Urval och intervjupersoner.....	14
3.3 Datainsamling.....	15
3.4 Analysförfarande	16
3.5 Etiska överväganden	17
3.6 Metodologiska överväganden, tillförlitlighet och begränsningar.....	17
Kapitel 4. Resultat och analys	18
4.1 Bildterapeuters syn på bild- och artterapi's möjligheter i relation till socialt arbete	18
4.2 Bildterapi som icke-verbal metod: att arbeta bortom språket.....	20
4.3 Organisatoriska och professionella hinder för användning av bildterapi i socialt arbete.....	24
4.4 Samarbete mellan bildterapeuter och socialtjänsten - möjligheter och oklarheter	27
4.5 Sammanfattning av studiens huvudsakliga resultat.....	31
Kapitel 5. Diskussion	31
Kapitel 6. Slutsatser och implikationer för socialt arbete	34
Referenser	36
Bilaga 1. Intervjuguide.....	38

Kapitel 1. Inledning

Socialt arbete är ett praktiskt och kunskapsbaserat verksamhetsområde som syftar till att stödja människor i utsatta livssituationer. Yrkesutövningen sker i mötet mellan individ, organisation och samhälle, där professionella bedömningar formas av både lagstiftning, riktlinjer och vetenskaplig kunskap (Payne, 2015, s. 13-19; Angelin & Hjort, 2022, s. 221-224). Samtidigt präglas det sociala arbetets vardag av komplexa situationer där människors erfarenheter inte alltid låter sig fångas genom standardiserade metoder eller enbart genom samtal. Detta ligger i linje med hur socialt arbete beskrivs som ett praktiknära och kontextberoendekunskapsfält där professionella bedömningar formas i samspelet mellan teori, erfarenhet och organisatoriska ramar (Payne, 2015, s. 23-32).

I socialtjänstens arbete möter professionella ofta personer som befinner sig i psykisk, social eller existentiell kris. Erfarenheter av trauma, förlust, psykisk ohälsa och långvarig social utsatthet kan påverka individers förmåga till reflektion och verbal bearbetning. I akuta krissituationer kan tankeförmåga, språk och känsloreglering vara påtagligt påverkade (Cullberg, 1988, s. 132-136). Detta aktualiserar frågor om hur socialt arbete kan möta människor vars erfarenheter inte utan vidare låter sig formuleras i ord.

Det verbala samtalet utgör ett centralt redskap inom socialt arbete, inte minst i samband med bedömningar, dokumentation och uppföljning av insatser. Samtidigt möter professionella klienter vars erfarenheter är svåra att fånga i språkliga kategorier, särskilt vid psykisk ohälsa, trauma eller långvarig social utsatthet. Detta skapar en praktisk och organisatorisk spänning mellan behovet av att möta klienter på olika uttrycksnivåer och de krav på språklig formulerbarhet och dokumenterbarhet som präglar socialtjänstens styrning (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161). I denna spänning aktualiseras frågan om alternativa eller kompletterande arbetssätt som kan bredda det professionella handlingsutrymmet.

Internationell forskning visar att kreativa och icke-verbala arbetssätt kan fungera som ett komplement i arbete med personer som har svårt att formulera sina erfarenheter i ord. Bild- och artterapi har i olika sammanhang använts för att möjliggöra uttryck, bearbetning och kommunikation genom skapande snarare än genom enbart verbal analys (Malchiodi, 2003, s. 41-58). Metoden är främst etablerad inom psykiatri, vård och behandlingsverksamheter, där den ofta motiveras utifrån terapeutiska och psykologiska perspektiv.

I Sverige förekommer bild- och artterapi i begränsad utsträckning inom socialtjänstens ordinarie arbete. Trots att socialt arbete möter målgrupper där icke-verbala metoder kan vara relevanta, har metoden ännu inte fått något tydligt genomslag inom socialtjänstens praktik. Internationell forskning pekar på att bild- och artterapi kan utgöra ett värdefullt komplement i arbete med personer i psykosocial utsatthet, men forskningen är främst förankrad i medicinska och behandlingsorienterade kontexter (Malchiodi, 2003, s. 10-24; Joschko et al., 2024). Metodens roll i relation till socialtjänstens myndighetsutövande och strukturella praktik i Sverige är däremot mindre utforskad. Det saknas därför fördjupad kunskap om hur bild- och artterapi kan förstås inom en svensk välfärdskontext, särskilt när det gäller de organisatoriska, professionella och strukturella villkor som påverkar metodens användning. Det finns även ett begränsat antal studier som belyser hur yrkesverksamma bild- och artterapeuter själva beskriver metodens möjligheter, användningsområden och hinder i relation till socialt arbete.

Mot denna bakgrund tar föreliggande studie sin utgångspunkt i yrkesverksamma bildterapeuters professionella erfarenheter. Eftersom bild- och artterapi ännu inte är etablerad inom socialtjänsten riktas studien mot bildterapeuter som verkar inom andra delar av välfärden. Deras erfarenheter kan bidra med kunskap om hur metoden används i praktiken, vilka möjligheter den uppfattas rymma samt vilka hinder som påverkar dess eventuella integration i socialt arbete. Genom att analysera dessa beskrivningar i relation till socialtjänstens organisatoriska och professionella villkor syftar studien till att bidra med kunskap om metodens möjliga position inom socialt arbete.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur yrkesverksamma bildterapeuter beskriver användning, möjligheter och hinder för bild- och artterapi i relation till socialt arbete samt hur dessa beskrivningar kan förstås i ljuset av socialtjänstens organisatoriska och professionella villkor.

1.2 Forskningsfrågor

1. Hur beskriver yrkesverksamma bildterapeuter att bild- och artterapi används i arbete med personer i psykosocial utsatthet, avseende kontext, målgrupper och arbetssätt?
2. Vilka möjligheter och former av terapeutisk eller psykosocial betydelse beskriver bildterapeuter att bild- och artterapi kan bidra med i relation till socialt arbete?
3. Hur beskriver bildterapeuter organisatoriska, professionella och strukturella hinder för att bild- och artterapi i högre grad integreras i socialtjänstens arbete i Sverige?

1.3 Uppsatsens disposition

Uppsatsen inleds med detta kapitel som presenterar studiens bakgrund, problemområde, syfte och forskningsfrågor. Kapitel 2 behandlar tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter. Kapitel 3 redogör för studiens metod. I kapitel 4 presenteras och analyseras det empiriska materialet. Kapitel 5 innehåller studiens diskussion. Kapitel 6 presenterar slutsatser och implikationer för socialt arbete.

Kapitel 2. Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

2.1 Kunskap och professionalitet i socialt arbete

Socialt arbete som profession kännetecknas av att praktiken vilar på flera kunskapsformer samtidigt. Yrkesutövningen sker i ett fält mellan lagstiftning, organisatoriska ramar, vetenskaplig kunskap och professionella bedömningar i konkreta situationer. Detta innebär att socialt arbete inte kan reduceras till en teknisk tillämpning av färdiga metoder, utan kräver kontinuerliga tolkningar och avvägningar i mötet med människor i komplexa livssituationer. Forskning om professionell kunskap betonar därför att socialt arbete är en praktik där olika kunskapstraditioner samverkar och ibland står i spänning till varandra (Gilje & Grimen, 2007, s. 116-120).

Gilje och Grimen (2007, s. 114-115) beskriver hur kunskap formas inom specifika historiska och institutionella sammanhang och hur olika vetenskapliga paradigmer etablerar skilda kriterier för vad som räknas som giltig kunskap. Vad som betraktas som legitimt avgörs därmed inte enbart av kunskapens innehåll, utan också av de normer och metodologiska antaganden som präglar det rådande paradigmet. Samtidigt kan olika kunskapstraditioner vara svåra att förena och i vissa fall står i konflikt med varandra (Gilje & Grimen, 2007, s. 116-120).

Betydelsen av den erfarenhetsbaserade dimensionen av kunskap har tydliggjorts genom Polanyis teori om tyst kunskap. Polanyi (2013, s. 27) formulerar detta genom påståendet att vi ”kan veta mer än vi kan säga”. Kunskap kan därmed inte fullt ut reduceras till explicit språklig formulering, utan är förankrad i praktiskt handlande och levd erfarenhet.

Polanyi beskriver tyst kunskap som en relation mellan två led: ett proximalt och ett distalt (Polanyi, 2013, s. 32-33). Det proximala ledet utgörs av de element vi förlitar oss på utan att rikta vår uppmärksamhet direkt mot dem, medan det distala ledet är det som framträder i medvetandet som en sammanhängande helhet. Förståelse uppstår genom att uppmärksamheten riktas från det proximala mot det distala.

Detta innebär att kunskap ofta är kroppsligt förankrad och situerad i handling. I socialt arbete kan detta exempelvis ta sig uttryck i professionellas förmåga att uppfatta stämningar, tolka icke-verbala signaler och anpassa sitt bemötande utifrån subtila förändringar i mötet med klienter. Denna förståelse är dock svår att fullt ut verbalisera eller dokumentera.

Hansson (2009, s. 45-46) diskuterar vad som kännetecknar rationell och metodiskt hållbar kunskap. Han framhåller att god filosofisk praktik är argumenterande, präglas av precision och är tillgänglig för kritik. Rationalitet knyts därmed till systematik, tydliga kriterier och möjligheten till prövning. Mot denna bakgrund kan det förstås som att kunskapsformer som låter sig formuleras, struktureras och granskas enligt explicita regler tenderar att ges högre legitimitet än mer erfarenhetsbaserade och situationsbundna former av kunnande. I professionella sammanhang kan detta innebära att metoder som är möjliga att systematisera och utvärdera framstår som mer tillförlitliga, medan arbetssätt som bygger på relationell förståelse, process och kontextuell tolkning riskerar att uppfattas som mindre säkra. Bergmark och Lundström (2011, s. 158-161) visar samtidigt hur evidensbaserade ideal i socialt arbete ofta gynnar metoder som är möjliga att standardisera, följa upp och utvärdera, vilket kan bidra till att andra former av professionellt kunnande får lägre status trots att de kan vara avgörande i arbetet med komplexa sociala problem.

Detta kan relateras till Gilje och Grimens (2007, s. 251-253) resonemang om olika former av rationalitet. De skiljer mellan handlingar som bedöms rationella utifrån effektivitet och måluppfyllelse och handlingar som motiveras av värden och professionellt omdöme. I organisatoriska sammanhang tenderar det som kan mätas och målstyras att framstå som mer rationellt, medan relationellt och situationsbundet arbete inte alltid ges samma legitimitet.

Denna kunskapsteoretiska spänning får konkreta konsekvenser för vilka metoder som uppfattas som legitima inom socialt arbete. Metoder som bygger på verbal kommunikation, strukturerade samtal och dokumenterbara insatser passar väl in i en kunskapssyn där tydlighet, uppföljning och likabehandling betonas (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161).

Samtidigt riskerar metoder som i högre grad bygger på icke-verbal kommunikation, relation och process att få ett mer begränsat utrymme, eftersom deras effekter ofta är svåra att fånga i standardiserade bedömnings- och uppföljningssystem.

I detta sammanhang blir kreativa och icke-verbala metoder, såsom bildterapi, särskilt intressanta att studera. Dessa metoder vilar i hög grad på erfarenhetsbaserad och situationsbunden kunskap, där förståelse utvecklas genom det som sker i samspelet mellan klient och professionell snarare än genom förutbestämda steg (Gilje & Grimen, 2007, s. 116-120). Polanyis teori om tyst kunskap belyser hur sådan förståelse är förankrad i praktiskt handlande och inte fullt ut låter sig reduceras till explicit formulerade regler (Polanyi, 2013, s. 27, 32-33). Professionell kunskap av detta slag är särskilt central i arbete med människor i utsatta livssituationer, men samtidigt strukturellt svår att legitimera inom organisationer med starka krav på mätbarhet och standardisering (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65).

Bergmark och Lundström (2011, s. 23-26) visar att socialt arbete präglas av en ständig förhandling mellan olika kunskapsformer. Vetenskaplig evidens, organisatoriska krav och professionellt omdöme existerar samtidigt och påverkar hur metoder förstås, värderas och används i praktiken. Denna teoretiska förståelse är central för föreliggande studie, eftersom den utgör en analytisk ram för att undersöka hur bildterapeuter beskriver bildterapiens möjligheter och begränsningar i relation till socialt arbete. Genom att synliggöra vilka kunskapsformer som ges legitimitet blir det möjligt att analysera varför vissa metoder etableras inom socialtjänsten, medan andra förblir marginaliserade, oavsett deras upplevda relevans i mötet med klienter.

Dessa perspektiv synliggör en kunskapsteoretisk och organisatorisk spänning inom socialt arbete, där metoder som vilar på erfarenhetsbaserad och relationell kunskap riskerar att ges lägre legitimitet i sammanhang präglade av standardisering och mätbarhet. Denna spänning är central för att förstå bildterapiens position i relation till socialt arbete och utgör en viktig utgångspunkt för den fortsatta analysen.

2.2 Evidensbaserad praktik och organisatoriska villkor

Evidensbaserad praktik har under de senaste decennierna fått en central position inom svenskt socialt arbete och utgör i dag ett övergripande ideal för hur insatser kan planeras, genomföras och utvärderas. Enligt Socialstyrelsen (2012, s. 5-7) innebär evidensbaserad praktik att bästa tillgängliga vetenskapliga kunskap integreras med professionell expertis samt den enskildes

situation, erfarenheter och önskemål. Ambitionen är att stärka kvaliteten i socialtjänstens arbete genom att beslut grundas på systematiskt prövad och relevant kunskap.

Samtidigt har flera forskare pekat på att evidensbaserad praktik i praktiken ofta tolkas och implementeras på ett sätt som ger företräde åt metoder som är möjliga att standardisera, mäta och följa upp. Bergmark och Lundström (2011, s. 158-161) visar hur styrning genom riktlinjer, manualer och uppföljningssystem har fått ökad betydelse inom socialtjänsten, vilket påverkar vilka arbetssätt som uppfattas som legitima. I denna kontext tenderar metoder med tydligt avgränsade mål att prioriteras, medan mer öppna och processinriktade arbetssätt riskerar att få ett mer begränsat utrymme.

Den organisatoriska kontexten i vilket socialt arbete bedrivs är av avgörande betydelse för metodval. Socialtjänsten verkar under villkor med hög arbetsbelastning, tidsbegränsade insatser, omfattande dokumentationskrav och stark betoning på rättssäkerhet. Dessa villkor påverkar inte bara hur arbetet organiseras, utan även vilka former av kunskap och metodik som ges utrymme i praktiken (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161). Professionella förväntas kunna motivera sina bedömningar på ett sätt som är transparent och granskningsbart, vilket gynnar metoder som enkelt kan beskrivas i text och siffror.

Forskning om samverkan inom välfärdsorganisationer visar dessutom att implementering av nya arbetssätt inte enbart är en fråga om metodens evidens, utan även om organisatoriska strukturer och professionella gränsdragningar. Axelsson och Axelsson (2007, s. 25-31) betonar att samverkan mellan professioner, organisationer och samhällssektorer är avgörande för att nya metoder ska kunna etableras och få genomslag i praktiken. När arbetssätt befinner sig i gränslandet mellan olika professionella fält, såsom i fallet med bildterapi i relation till socialt arbete, kan otydlig ansvarsfördelning och bristande samverkansstrukturer försvåra implementering, oavsett metodens upplevda relevans.

Forskning om kunskapsstyrning inom välfärdsorganisationer visar att denna utveckling delvis kan förstås i relation till bredare styrningsideal, där krav på effektivitet, uppföljning och ansvarsskyldighet har fått ökad betydelse. Inom socialt arbete har detta inneburit att dokumentation inte enbart fungerar som ett administrativt verktyg, utan också som ett sätt att legitimera de professionellas beslut i efterhand (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161). Metoder som inte låter sig enkelt översättas till dokumenterbara resultat riskerar därmed att

betraktas som mindre tillförlitliga, även om de upplevs som meningsfulla i mötet med klienter.

Socialstyrelsen (2012, s. 5-7) betonar att evidensbaserad praktik inte enbart handlar om att följa vetenskaplig kunskap, utan om att integrera denna med professionell expertis samt den enskildes situation, erfarenheter och önskemål. Samtidigt sker socialt arbete inom organisatoriska och institutionella ramar där krav på dokumentation, struktur och likvärdig handläggning påverkar vilka arbetssätt som uppfattas som möjliga och legitima. Detta kan skapa en spänning mellan idealet om individanpassning och de standardiserade former som ofta präglar praktiken.

I relation till kreativa och icke-verbala metoder blir denna kunskapsteoretiska spänning särskilt tydlig. Metoder som bildterapi bygger i hög grad på relationella processer, subjektiva upplevelser och gradvisa förändringar över tid. Sådana aspekter är svåra att fånga i traditionella uppföljningssystem och låter sig inte alltid operationaliseras i mätbara indikatorer. Forskning om evidensbaserad praktik pekar därför på en risk att metoder med komplexa och kontextberoende verkningsmekanismer marginaliseras, inte på grund av bristande relevans, utan till följd av organisatoriska och epistemologiska begränsningar (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161).

Samtidigt betonar Socialstyrelsen (2012, s. 5-7) att evidensbaserad praktik i sin grundförståelse inte utesluter professionellt omdöme eller erfarenhetsbaserad kunskap, utan snarare förutsätter en integrering av olika kunskapskällor. Spänningen uppstår främst i hur begreppet tolkas och implementeras i praktiken. När organisatoriska strukturer, tidsramar och uppföljningskrav styr arbetets utformning kan utrymmet för metoder som kräver kontinuitet, fördjupade relationer och flexibilitet begränsas.

I detta sammanhang framstår bildterapi som en metod som befinner sig i ett spänningsfält mellan professionella ambitioner och organisatoriska förutsättningar. Forskning om kunskap och rationalitet inom samhällsvetenskaperna visar att det som kan mätas och systematiseras ofta ges högre legitimitet än det som är relationellt och situationsbundet (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65). Detta gör bildterapi särskilt relevant att studera i relation till socialt arbete, då metodens förutsättningar och möjligheter påverkas av hur kunskap och legitimitet definieras inom välfärdsorganisationer.

Mot denna bakgrund visar forskning om evidensbaserad praktik och organisatoriska villkor att metodval inom socialt arbete inte enbart kan förstås utifrån frågan om vad som fungerar, utan också utifrån hur arbetet är strukturerat och styrt. Denna förståelse utgör en central analytisk ram för föreliggande studie, då den möjliggör en analys av de strukturella förutsättningar som påverkar bildterapiens möjligheter att få genomslag inom socialtjänsten, utifrån bildterapeuters erfarenheter och perspektiv.

2.3 Icke-verbal kommunikation och kreativa metoder

Kommunikation i socialt arbete sker inte enbart genom verbalt språk, utan också genom kroppsliga uttryck, affektiva signaler och andra icke-verbala former av meningsskapande. Forskning visar att människors möjligheter att verbalisera sina erfarenheter kan vara begränsade i situationer präglade av trauma, hög stress eller psykisk ohälsa. I sådana sammanhang kan det verbala språket vara otillräckligt eller tillfälligt otillgängligt, vilket får konsekvenser för hur individens behov och upplevelser kommer till uttryck i professionella möten (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

Inom traumaforskning har det uppmärksamats att starka känslomässiga upplevelser inte alltid är omedelbart språkligt tillgängliga. Malchiodi (2003, s. 10-24) beskriver hur traumatiska erfarenheter kan påverka individens förmåga till verbal reflektion, särskilt i möten som upplevs som hotfulla eller kontrollerande. I sådana situationer kan icke-verbala uttrycksformer fungera som ett alternativt sätt att kommunicera sådant som ännu inte låter sig formuleras i ord. Detta är särskilt relevant i arbete med barn, unga och vuxna i utsatta livssituationer, där relationen till myndigheter ofta kan präglas av asymmetri och maktobalans.

Kreativa metoder, såsom ritning, målning och annat bildskapande, erbjuder en form av kommunikation som inte är beroende av språklig precision eller kognitiv bearbetning på samma sätt som samtalsbaserade metoder. Genom färg, form och material ges individen möjlighet att gestalta erfarenheter indirekt, vilket kan minska kraven på verbal prestation och därmed sänka tröskeln för deltagande i terapeutiskt eller stödjande arbete (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

I relation till socialt arbete är det relationella sammanhanget avgörande för att icke-verbala metoder ska få verkan. Bildskapande sker inte isolerat, utan inom ramen för en professionell

relation där närvaro, trygghet och lyhördhet är centrala faktorer. Genom att uppmärksamheten delvis riktas mot det skapade materialet kan samtalet struktureras kring något konkret, vilket kan skapa en känsla av distans och samtidigt underlätta bearbetning av svåra erfarenheter. Det skapade materialet kan därmed fungera som ett gemensamt fokus i mötet mellan klient och professionell (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

Denna form av indirekt kommunikation kan vara särskilt betydelsefull i arbete med personer som har begränsad tillit till professionella sammanhang eller tidigare negativa erfarenheter av myndighetskontakter. När fokus inte enbart ligger på individens verbala redogörelse utan även på det visuella uttrycket kan upplevelsen av exponering minska. Detta kan bidra till att stärka klientens upplevelse av kontroll och delaktighet i processen (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

Samtidigt bör kreativa och icke-verbala metoder inte förstås som ett substitut för verbalt arbete, utan som ett komplement. I många fall kan bildskapandet fungera som en ingång till senare verbal reflektion, där det skapade materialet används som stöd för samtal och gemensamt meningsskapande. På så sätt kan icke-verbala metoder bidra till att bredda det kommunikativa utrymmet i socialt arbete och göra det möjligt att arbeta med erfarenheter som annars riskerar att förbli outtalade (Malchiodi, 2003, s. 3-5).

Trots denna potential framträder även utmaningar i relation till organisatoriska och professionella ramar. Eftersom icke-verbala metoder ofta bygger på process, relation och subjektiva upplevelser kan deras effekter vara svåra att fånga i standardiserade bedömnings- och uppföljningssystem. Detta riskerar att begränsa deras användning inom verksamheter där dokumentation och mätbarhet utgör centrala krav (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161). Därmed uppstår en spänning mellan metodernas upplevda relevans i praktiken och deras möjligheter att legitimeras inom rådande organisatoriska strukturer.

Sammanfattningsvis visar forskning om icke-verbal kommunikation och kreativa metoder att bildskapande kan utgöra ett betydelsefullt komplement i arbete med människor i utsatta livssituationer. Metoderna erbjuder alternativa sätt att uttrycka och bearbeta erfarenheter när det verbala språket är begränsat, samtidigt som de ställer särskilda krav på professionell kompetens, tid och organisatoriskt utrymme. Denna teoretiska förståelse är central för föreliggande studie, eftersom den möjliggör en analys av hur bildterapeuter, utifrån sina

yrkeserfarenheter, beskriver bildterapiens möjligheter och begränsningar inom ramen för socialt arbete.

2.4 Bildterapi/art therapy i relation till socialt arbete

Internationellt har bildterapi, ofta benämnd *art therapy*, etablerats som en metod inom flera verksamhetsområden som ligger nära socialt arbete, såsom skola, familjestöd, barn- och ungdomsverksamheter samt traumaorienterade insatser (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

Forskning från dessa sammanhang beskriver hur bildskapande används för att möjliggöra kommunikation och delaktighet för klienter som av olika skäl har svårt att uttrycka sina erfarenheter verbalt. Metoden används särskilt i arbete med barn, unga och vuxna som lever under hög psykisk belastning eller i socialt utsatta situationer, där relationen till professionella ofta är skör på grund av tidigare negativa erfarenheter.

Inom internationell forskning betonas bildterapiens potential att fungera som ett relationsskapande och stabiliserande inslag i arbete med utsatta målgrupper. I dessa sammanhang framhålls bildterapi som ett komplement till traditionella samtalsbaserade metoder snarare än som en ersättning för dem. Bildskapande kan bidra till att stärka klienters upplevelse av kontroll och autonomi genom att erbjuda ett uttryckssätt som inte är direkt beroende av språklig förmåga eller kognitiv reflektion (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

Samtidigt är det viktigt att notera att den internationella forskning som presenterats ovan i stor utsträckning är hämtad från andra organisatoriska och professionella sammanhang än den svenska socialtjänsten. Detta innebär att resultaten inte utan vidare kan överföras till en svensk socialtjänstkontext, där organisatoriska förutsättningar, lagstiftning och yrkesroller ser annorlunda ut. Därmed behöver internationella resultat tolkas med försiktighet i relation till svensk socialtjänst, där metoders användning formas av lokala organisatoriska villkor och professionella ramar.

I Sverige är den forskning som berör bildterapi huvudsakligen förlagd till områden såsom psykiatri, vård, habilitering och behandlingsverksamheter. Även om forskningen inom socialtjänstens område är begränsad, visar studier från närliggande verksamhetsfält att bildskapande kan bidra till känsloreglering, trygghet och möjligheten att bearbeta svåra erfarenheter genom skapande processer (Holmqvist, 2017, s. 9). Dessa resultat är relevanta även för socialt arbete, då liknande problematik ofta förekommer bland socialtjänstens

målgrupper. Samtidigt saknas i stor utsträckning studier som specifikt undersöker bildterapiens användning och betydelse inom ramen för socionompraktik och socialtjänstens organisatoriska villkor.

Avsaknaden av svensk forskning gällande bildterapi inom socialt arbete innebär att det finns begränsad kunskap om hur bildterapi kan integreras i socialtjänstens vardagliga arbete samt vilka professionella och organisatoriska förutsättningar som krävs för detta. Forskning om evidens och kunskapsstyrning visar att metoder som saknar tydlig institutionell förankring eller nationella riktlinjer ofta får begränsat genomslag, även om de upplevs som relevanta i praktiken (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161). Detta påverkar hur nya eller gränsöverskridande metoder etableras inom välfärdsorganisationer.

Teoretiska perspektiv på professionell kunskap och organisatoriska villkor visar vidare att nya metoder ofta möter osäkerhet i verksamheter där etablerade strukturer, kunskapsideal och arbetssätt redan präglar praktiken. När det saknas tydliga uppdrag eller formella riktlinjer för användning av bildterapi inom socialtjänsten riskerar metoden att förbli marginaliserad, trots att den kan uppfattas som meningsfull av både klienter och professionella. Detta gäller särskilt metoder som befinner sig i gränslandet mellan olika professioner och kunskapstraditioner, där ansvarsfördelning och legitimitet inte är självklara (Gilje & Grimen, 2007, s. 114-120).

Mot denna bakgrund framstår det som särskilt relevant att undersöka hur yrkesverksamma bildterapeuter själva beskriver metodens möjligheter och begränsningar i relation till socialt arbete. Eftersom bildterapi ännu inte är etablerad som metod inom socialtjänsten i Sverige kan bildterapeuters erfarenheter från arbete inom närliggande välfärdsområden bidra med kunskap om hur metoden används i praktiken, vilka hinder som uppstår och vilka organisatoriska villkor som upplevs som avgörande. Deras perspektiv kan därmed fungera som ett kunskapsunderlag för socialt arbete och bidra till en fördjupad förståelse av bildterapiens potentiella roll i en svensk kontext.

Sammanfattningsvis visar tidigare forskning att bildterapi internationellt används i verksamheter som delar målgrupper och problematik med socialt arbete, medan svensk forskning inom socialtjänstområdet är begränsad. Detta skapar ett tydligt kunskapsbehov som motiverar föreliggande studie. Genom att fokusera på bildterapeuters erfarenheter blir det möjligt att belysa hur metoden förstås, används och begränsas i praktiken, samt vilka

strukturella och professionella faktorer som påverkar dess möjligheter att få genomslag inom socialt arbete.

2.5 Sammanfattning av teoretiska utgångspunkter

Detta kapitel har belyst de teoretiska perspektiv som är centrala för att förstå bildterapiens position i relation till socialt arbete. Genom teorier om professionell kunskap har det visats hur socialt arbete präglas av en mångfald av kunskapsformer, där vetenskaplig evidens, organisatoriska krav och professionellt omdöme samverkar i praktiken. Samtidigt framkommer att vissa former av kunskap ges högre legitimitet än andra, särskilt sådan kunskap som är möjlig att formulera, standardisera och dokumentera, medan erfarenhetsbaserad, situationsbunden och relationell kunskap ofta har svårare att få erkännande inom professionella sammanhang (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65; Polanyi, 2013, s. 27, 32-33).

Vidare har forskning om evidensbaserad praktik och socialt arbetes organisatoriska villkor synliggjort hur styrning, dokumentation och krav på uppföljning påverkar vilka metoder som får utrymme i praktiken. Socialstyrelsen (2012, s. 5-7) betonar att evidensbaserad praktik innebär en integrering av vetenskaplig kunskap, professionell expertis samt den enskildes situation, erfarenheter och önskemål. Samtidigt visar forskning att den praktiska tillämpningen av evidensbaserad praktik ofta sker inom organisatoriska ramar som gynnar metoder med tydligt avgränsade mål och mätbara utfall. Detta kan begränsa utrymmet för arbetssätt som bygger på process, relation och gradvis utveckling, trots deras relevans i arbete med komplexa livssituationer (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161).

Teorier om tyst kunskap har vidare visat att centrala delar av socialt arbete vilar på kunskap som utvecklas i praktiken och som inte alltid låter sig formaliseras i regler eller manualer. Polanyi (2013, s. 27, 32-33) beskriver hur sådan kunskap ofta är implicit och situationsbunden, vilket bidrar till att förstå varför metoder som bygger på erfarenhet, lyhördhet och relationell kompetens kan vara svåra att legitimera inom organisationer som präglas av krav på standardisering och transparens (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65).

Genom teorier om icke-verbal kommunikation och kreativa metoder har kapitlet också belyst hur bildskapande kan fungera som ett komplement till verbalt språk i arbete med människor i utsatta livssituationer. Forskning visar att bild och symbolik kan möjliggöra uttryck och

meningsskapande när språkliga resurser är begränsade, exempelvis vid trauma eller hög psykisk belastning (Malchiodi, 2003, s. 3-21). Samtidigt framhålls att sådana metoder är beroende av relationella processer, professionell närvaro och organisatoriskt utrymme för att kunna användas på ett meningsfullt sätt.

Avslutningsvis har genomgången av tidigare forskning om bildterapi visat att metoden internationellt används inom verksamheter som delar målgrupper och problematik med socialt arbete, medan svensk forskning inom socialtjänstområdet är begränsad. Avsaknaden av studier som specifikt belyser bildterapiens roll i relation till socionompraktik och socialtjänstens organisatoriska villkor pekar på ett tydligt kunskapsbehov (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161).

Dessa teoretiska perspektiv utgör en analytisk ram för föreliggande studie. Genom att kombinera teorier om professionell kunskap, evidensbaserad praktik, organisatoriska villkor och icke-verbal kommunikation skapas förutsättningar för att analysera hur bildterapeuter beskriver bildterapiens möjligheter och begränsningar i relation till socialt arbete. Dessa teorier kommer att fungera som tolkningsramar i analysen av det empiriska materialet och möjliggör en fördjupad förståelse av de professionella och strukturella villkor som påverkar metodens position inom socialtjänsten (Gilje & Grimen, 2007, s. 114-120).

Kapitel 3. Metod

3.1 Forskningsdesign och metodologiskt angreppssätt

Denna studie har genomförts med en kvalitativ forskningsdesign. En kvalitativ ansats är lämplig när syftet är att fördjupa förståelsen av hur yrkesverksamma personer erfar, tolkar och skapar mening kring ett fenomen inom sin professionella praktik, snarare än att mäta förekomst eller kvantifierbara samband (Bryman, 2011, s. 47-56). I linje med detta fokus tar studien sin utgångspunkt i bildterapeuters erfarenheter av bild- och artterapiens möjligheter och begränsningar i relation till socialt arbete. Ett sådant utforskande och tolkande perspektiv möjliggör en nyanserad förståelse av komplexa professionella processer, vilket är centralt i studier som rör praktikinära och erfarenhetsbaserad kunskap (Bryman, 2011, s. 557-577).

Kvalitativ forskning utgår från antagandet att kunskap skapas i sociala sammanhang och formas genom människors tolkningar av sina erfarenheter (Bryman, 2011, s. 47-56). Studien vilar därmed på en interpretativ kunskapssyn, där intervjupersonernas berättelser ses som centrala för att förstå hur bild- och artterapi upplevs, används och begränsas i praktiken (Bryman, 2011, s. 557-577). Detta innebär att förståelse för komplexa livssituationer, relationer och professionella bedömningar kräver närhet till aktörernas egna perspektiv.

3.2 Urval och intervjupersoner

Urvalet i studien består av fyra yrkesverksamma bildterapeuter som arbetar inom olika delar av välfärden. Eftersom bildterapi i dagsläget inte är etablerad som metod inom socialtjänstens ordinarie verksamhet, har studien valt att rikta sig till professionella som redan arbetar med metoden i praktiken, ofta inom angränsande verksamheter såsom psykiatri, behandling, habilitering eller andra stödjande sammanhang. Detta möjliggör en fördjupad förståelse av hur bildterapi används i arbete med målgrupper som även förekommer inom socialtjänstens verksamhetsområden.

Rekryteringen av intervjupersoner skedde genom flera kompletterande vägar. En intervjuperson identifierades genom öppen kontakt via nätet. En annan intervjuperson rekryterades genom kontakt med en bildterapi förening. De två resterande intervjupersonerna tillfrågades efter rekommendation, där deras yrkeserfarenhet bedömdes vara särskilt relevant för studiens syfte. En av intervjupersonerna har dessutom socionomutbildning som bakgrund, vilket bidrar med ett perspektiv som rör gränsytan mellan bildterapi och socialt arbete.

En översikt över studiens intervjupersoner presenteras i tabell 1 nedan. Av etiska skäl anonymiseras intervjupersonerna, och deras verksamhetsområden redovisas därför på en övergripande nivå.

Tabell 1. Översikt över studiens intervjupersoner

Intervjuperson	Professionell bakgrund	Verksamhetsområde	Verksamhetsform
Intervjuperson 1	Bild- och artterapeut med bakgrund inom skrivterapeutiskt och hälsofrämjande arbete	Hälsofrämjande, terapeutiskt och kreativt arbete med individer och grupper	Egen verksamhet
Intervjuperson 2	Diplomerad bildterapeut med steg 1-kompetens	Skapande verksamhet inom barnsjukvård	Ideell verksamhet i samverkan med sjukhus

Intervjuperson 3	Bildterapeut, legitimerad arbetsterapeut och legitimerad psykoterapeut	Barn- och ungdomspsykiatri (BUP), intensiv öppenvård	Offentlig hälso- och sjukvård
Intervjuperson 4	Socionom, bildterapeut och legitimerad psykoterapeut	Psykoterapeutisk verksamhet med erfarenhet från socialt arbete och projekt i socialt relaterade sammanhang	Egen mottagning / projektbaserad verksamhet

Samtliga intervjupersoner har utbildning inom bildterapi eller närliggande terapeutiska professioner och representerar olika verksamhetskontexter, inklusive offentlig vård, ideell verksamhet och privat praktik. Denna variation har varit betydelsefull för att belysa hur bild- och artterapi förstås och används i relation till socialt arbete i olika organisatoriska och professionella sammanhang.

Urvalet kan beskrivas som strategiskt och målinriktat, vilket är vanligt i kvalitativa studier där intervjupersonernas specifika erfarenheter är centrala för att belysa forskningsfrågorna (Bryman, 2011, s. 47-56). Samtidigt innebär detta att urvalet inte representerar bildterapeuters erfarenheter generellt, utan är avgränsat till de professionella sammanhang där metoden redan är etablerad. Detta är ett medvetet val i relation till studiens syfte, som är att fördjupa förståelsen av metodens potential och begränsningar snarare än att kartlägga dess utbredning.

3.3 Datainsamling

Datainsamlingen har genomförts genom semistrukturerade intervjuer. En sådan intervjuform möjliggör en balans mellan struktur och öppenhet, där forskaren kan följa en övergripande intervjuguide samtidigt som utrymme ges för intervjupersonernas egna perspektiv, erfarenheter och tolkningar (Bryman, 2011, s. 319-339). Detta angreppssätt är särskilt lämpligt när syftet är att fånga hur yrkesverksamma reflekterar kring sin praktik och sätter ord på erfarenheter som kan vara komplexa eller svåra att formulera i förväg.

Studien har genomförts i enlighet med grundläggande forskningsetiska principer gällande informationskrav, samtycke, konfidentialitet och nyttjandekrav (Vetenskapsrådet, 2017).

Inför intervjuerna kontaktades samtliga intervjupersoner via e-post. De mottog ett informationsbrev där studiens syfte, upplägg och forskningsetiska principer presenterades. I

samband med detta skickades även intervjufrågorna i förväg, för att ge intervjupersonerna möjlighet att förbereda sig och reflektera över studiens fokus. Samtliga intervjupersoner informerades om att medverkan var frivillig och att de när som helst kunde avbryta sitt deltagande utan negativa konsekvenser.

Intervjuerna genomfördes digitalt via Zoom och varade i genomsnitt cirka en timme per intervjuperson. Samtliga intervjuer spelades in med intervjupersonernas samtycke och transkriberades i sin helhet. Det digitala formatet möjliggjorde deltagande från olika geografiska platser och bedömdes vara ett ändamålsenligt sätt att genomföra intervjuerna utan att påverka innehållet negativt.

I resultat- och analyskapitlet används utvalda citat från intervjuerna för att synliggöra hur intervjupersonerna beskriver sina erfarenheter av bildterapi i relation till socialt arbete. Samtliga intervjupersoner har anonymiserats och benämns i texten som intervjupersoner, Intervju 1, Intervju 2 och så vidare. Citat har valts ut med syftet att förtydliga centrala analytiska teman och används som empiriskt underlag för tolkning, snarare än som fristående illustrationer. Urvalet av citat har gjorts selektivt för att undvika överrepresentation av enskilda röster och för att säkerställa att analysen förblir sammanhängande och tematiskt fokuserad.

3.4 Analysförfarande

Det empiriska materialet analyserades med hjälp av tematisk analys. Tematisk analys är en kvalitativ analysmetod som syftar till att identifiera, analysera och tolka återkommande mönster och teman i ett datamaterial. Metoden är särskilt användbar när forskaren vill undersöka hur intervjupersoner beskriver sina erfarenheter och hur dessa erfarenheter kan förstås i relation till ett specifikt forskningsområde (Bryman, 2011, s. 557-577).

Analysen genomfördes i flera steg. Inledningsvis lästes samtliga intervjutranskriptioner igenom upprepade gånger för att skapa en helhetsförståelse av materialet. Därefter kodades materialet med fokus på textavsnitt som var relevanta för studiens syfte och forskningsfrågor. Kodningen var i detta skede nära knuten till intervjupersonernas egna formuleringar, vilket möjliggjorde en analys som tog sin utgångspunkt i intervjupersonernas perspektiv.

I nästa steg jämfördes och sammanfördes koderna till mer övergripande teman. Temabildningen utvecklades i relation till både det empiriska materialet och studiens

teoretiska utgångspunkter. Begrepp om professionell kunskap, tyst kunskap och organisatoriska villkor användes som stöd i tolkningen av materialet (Gilje & Grimen, 2007, s. 114-120; Polanyi, 2013, s. 27, 32-33). Analysprocessen kan därmed beskrivas som abduktiv, eftersom tolkningarna successivt utvecklades i en rörelse mellan empiri och teori. De teoretiska perspektiven användes inte som fasta kategorier, utan som redskap för att fördjupa förståelsen av de teman som framträdde i materialet.

Analysen präglades av en reflexiv hållning, där tolkningarna kontinuerligt prövades mot det empiriska materialet för att säkerställa att de identifierade temana var förankrade i intervjupersonernas utsagor. Samtliga intervjuer har ingått i analysen, även om inte alla intervjupersoner representeras genom direkta citat i resultatkapitlet.

3.5 Etiska överväganden

Studien har genomförts i enlighet med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer för humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (Vetenskapsrådet, 2017). Deltagarna informerades om studiens syfte, om att deltagandet var frivilligt samt om deras rätt att när som helst avbryta sitt deltagande utan negativa konsekvenser. Informerat samtycke inhämtades innan intervjuerna genomfördes.

Samtliga intervjupersoner har anonymiserats i transkriptioner och i presentationen av studiens resultat. Inspelat material och transkriberade intervjuer har hanterats konfidentiellt och endast använts för forskningsändamål. Särskild hänsyn har tagits till att deltagarna är yrkesverksamma och därmed potentiellt identifierbara genom sina professionella sammanhang.

3.6 Metodologiska överväganden, tillförlitlighet och begränsningar

Som kvalitativ studie bygger undersökningen på ett begränsat antal intervjuer, vilket innebär att resultaten inte kan generaliseras i statistisk mening. Studiens ambition har i stället varit att bidra med en fördjupad förståelse av hur yrkesverksamma bildterapeuter erfar och tolkar bild- och artterapiens möjligheter och begränsningar i relation till socialt arbete. Resultaten bör därför förstås som kontextbundna och analytiskt överförbara till liknande professionella sammanhang, snarare än som generella slutsatser (Bryman, 2011, s. 406-410).

Ett centralt metodologiskt övervägande rör att studien fokuserar på bildterapeuters perspektiv, snarare än på socialtjänstens egna erfarenheter av att använda metoden. Detta innebär att studien belyser hur bild- och artterapi förstås utifrån professioner där metoden redan används, men inte hur den faktiskt implementeras inom socialtjänstens ordinarie verksamhet. Samtidigt är detta val motiverat utifrån studiens syfte och forskningsläge, eftersom bildterapi ännu inte är etablerad som metod inom socialtjänsten.

Studiens tillförlitlighet har stärkts genom att samtliga intervjuer genomförts med en gemensam övergripande struktur, spelats in och transkriberats i sin helhet. Analysen har genomförts systematiskt med tematisk analys, där tolkningarna kontinuerligt har prövats mot det empiriska materialet. Samtidigt bör resultaten förstås i ljuset av forskarens tolkningsroll. Genom en reflexiv och transparent hållning har ambitionen varit att minska risken för godtyckliga tolkningar och tydliggöra de analytiska val som gjorts (Bryman, 2011, s. 392-398).

De professions- och kunskapsteoretiska perspektiv som använts i studien har varit användbara för att förstå bildterapeuternas beskrivningar av metodens möjligheter och begränsningar. Samtidigt belyser dessa perspektiv endast delvis de bredare strukturella villkor som påverkar socialtjänstens metodval, såsom organisatorisk styrning och resursmässiga prioriteringar. Det innebär att studiens teoretiska ramverk bidrar till förståelse av professionella och organisatoriska spänningsfält, men inte fullt ut fångar alla de strukturella faktorer som påverkar socialtjänstens handlingsutrymme.

Kapitel 4. Resultat och analys

4.1 Bildterapeuters syn på bild- och artterapiens möjligheter i relation till socialt arbete

I intervjuerna återkommer bilden av att bild- och artterapi upplevs som en metod med särskild potential i arbete med människor som befinner sig i komplexa och utsatta livssituationer. Samtliga fyra intervjupersoner beskriver hur bildskapande kan möjliggöra uttryck, kontakt, förståelse och bearbetning i situationer där klientens erfarenheter är svåra att fånga genom enbart samtal. Resultaten pekar därmed mot att bildskapande kan öppna för andra vägar in i

mötet med klienten än de som traditionellt förknippas med samtalsbaserat arbete. Detta ligger nära forskning som visar att inte alla erfarenheter låter sig verbaliseras, särskilt vid trauma, stark affekt eller långvarig psykisk belastning (Malchiodi, 2003, s. 3-21).

Tre av de fyra intervjupersonerna beskriver även hur bildskapande kan ha en lugnande och stabiliserande funktion. Genom arbetet med färg, form och material får klienten enligt dem möjlighet att närma sig sina känslor på ett mer hanterbart sätt. Själva skapandeprocessen beskrivs kunna lugna starka affekter och skapa ett visst sammanhang i situationer som annars präglas av kaos eller överväldigande upplevelser. Resultaten antyder därmed att bildskapandet inte bara fungerar som uttrycksform, utan också som en stabiliserande process. Detta ligger nära beskrivningar inom art therapy-forskningen, där bildskapande lyfts fram som ett sätt att stödja affektreglering och kroppslig förankring, särskilt i arbete med trauma och psykisk ohälsa (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

Flera av intervjupersonerna lyfter också fram metodens potential att stödja klientens egen förståelse och meningsskapande. Genom att arbeta med bilden och reflektera kring vad den väcker kan klienten närma sig sina upplevelser i sin egen takt. Deltagarna betonar att detta inte handlar om att terapeuten tolkar bilden åt klienten, utan om att skapa ett utrymme där klientens egna associationer och tolkningar står i centrum. Det ligger nära en professionell hållning där kunskap förstås som något som växer fram i relation och gemensam reflektion, snarare än något som överförs från expert till klient (Gilje & Grimen, 2007, s. 114-120).

Detta blir tydligt när en av bildterapeuterna beskriver hur bildsamtalet kan öppna för flera möjliga förståelser utan att någon enskild tolkning görs till den rätta:

”Dels så blir bilderna väldigt unika, så det blir väldigt uppenbart att vi är unika. Eller var och en har sin sanning. Och sen när vi pratade om bilderna så blev det också en träning i att inte försöka gå in och tolka någon annan, utan i så fall titta på någon annans bild utifrån sig själv. Då kan det bli väldigt berikande om jag får någon annans ögon och upplevelser av min bild. Någon ser den på ett helt annat sätt.” (Intervju 4)

I detta citat framträder bildterapi som ett meningsskapande rum där klientens egen förståelse står i centrum. Snarare än att terapeuten fastställer bildens betydelse framstår metoden här som ett sätt att möjliggöra reflektion, dialog och ökad förståelse utifrån individens egna erfarenheter och associationer.

Utöver metodens betydelse i det enskilda terapeutiska mötet beskriver flera intervjupersoner också att de klientgrupper de möter i stor utsträckning överlappar med de målgrupper som socialtjänsten ofta arbetar med. Deltagarna lyfter fram att deras klienter ofta har erfarenheter av social utsatthet, psykisk ohälsa, familjekonflikter eller trauma, vilket också är vanligt förekommande inom socialtjänstens verksamheter. Utifrån detta menar tre av de fyra intervjupersonerna att bild- och artterapi skulle kunna vara relevant även inom socialt arbete, särskilt i situationer där traditionella samtalsbaserade metoder inte fullt ut fångar individens behov.

Samtidigt beskrivs metoden inte främst som en ersättning för samtal, utan som ett arbetssätt som kan komplettera och fördjupa det professionella mötet. Bildterapi framstår som ett sätt att skapa ytterligare ingångar till klientens erfarenheter och därigenom bredda möjligheterna till kontakt, förståelse och bearbetning i komplexa livssituationer. Detta ligger i linje med tidigare forskning, där bildskapande beskrivs som ett komplement till traditionella samtalsbaserade metoder (Malchiodi, 2003, s. 10-24).

Sammanfattningsvis visar analysen att samtliga fyra intervjupersoner beskriver bild- och artterapi som en metod som kan möjliggöra uttryck, stabilisering och reflektion i situationer där språket inte alltid räcker till. Dessa erfarenheter ligger nära flera av de utmaningar som ofta aktualiseras i socialt arbete och pekar på metodens potentiella relevans i socialtjänstens praktik.

4.2 Bildterapi som icke-verbal metod: att arbeta bortom språket

I intervjuerna framstår icke-verbalitet som en central del av bild- och artterapiens arbetssätt. Samtliga fyra intervjupersoner beskriver hur metoden kan möjliggöra kontakt och bearbetning även när det verbala språket är begränsat, otillräckligt eller förknippat med stark anspänning. Det handlar alltså inte nödvändigtvis om att klienten saknar språklig förmåga, utan snarare om att vissa erfarenheter är svåra att formulera i ord, särskilt i professionella eller myndighetsnära sammanhang. Detta ligger nära tidigare forskning inom art therapy, där bildskapande beskrivs som en uttrycksform som kan ge tillgång till erfarenheter som ännu inte är fullt verbalt tillgängliga, samtidigt som flera meningsbärande modaliteter kan aktiveras parallellt (Malchiodi, 2003, s. 16-24, 106-118).

Tre av fyra intervjupersoner beskriver hur klienter ibland upplever att de inte vet vad de ska säga, eller att orden inte räcker till när samtalet närmar sig smärtsamma eller komplexa teman. I sådana situationer beskrivs bildskapandet som ett alternativt kommunikationssätt, där klienten kan uttrycka sig utan att omedelbart behöva sätta ord på sina upplevelser. Bilden blir därmed ett sätt att närma sig sådant som ännu inte låter sig formuleras i ord. Detta ligger nära Polanyis (2013, s. 27, 39) resonemang om tyst kunskap, där centrala delar av mänsklig erfarenhet är kroppsligt och erfarenhetsmässigt förankrade snarare än verbalt artikulerade. I den första intervjun blir detta särskilt tydligt, då en bildterapeut beskriver hur bilden kan fungera som en väg till sådant som ännu inte är språkligt tillgängligt:

”När man tittar på det som har skapats med respekt och vårdnad, även om det bara är svarta sträck på pappret, så händer något. När man börjar prata om bilden och ställa frågor, då blir den en projektionsyta. Klienten kan upptäcka saker själv och säga: ”men oj, här nere är det ju inte svart”. Det blir en kommunikation med det innersta, inte bara med intellektet.” (Intervju 1)

Citatet visar hur bildskapandet kan möjliggöra ett utforskande som inte är beroende av verbal analys eller färdiga tolkningar. I stället blir bilden en yta där klienten själv kan upptäcka, formulera och omformulera sin förståelse i dialog med det visuella uttrycket. Bildterapi framstår här som ett sätt att låta mening växa fram i själva processen, snarare än som något som fastställs genom professionell tolkning (Malchiodi, 2003, s. 16-24, 106-118). Den icke-verbala kommunikationen blir därmed ett sätt att närma sig erfarenheter som inte alltid är tillgängliga genom språket, men som samtidigt kan bana väg för fortsatt verbal reflektion.

I intervjuerna beskrivs också hur den icke-verbala dimensionen kan skapa utrymme för uttryck och delaktighet hos klienter som annars har svårt att göra sig hörda i mer traditionella samtalsformer. En av bildterapeuterna beskriver hur bildskapandet i ett konkret sammanhang gav deltagarna möjlighet att kommunicera på andra sätt än genom ord:

”Det blev en succé. Vilka behov de hade att kunna bli hörda på något sätt. Det fick dem möjligheten att visa via bilder. Men det blev också en träning i icke-verbal kommunikation. Det blev uppenbart för de människorna som jag jobbade med hur den icke-verbala kommunikationen verkar och fungerar och hur viktig den är.” (Intervju 4)

Citatet illustrerar hur bildskapande kan skapa nya möjligheter till uttryck och delaktighet i mötet med klienter. Det stärker därmed bilden av att den icke-verbala dimensionen inte bara

fungerar som ett alternativ till talat språk, utan också som en aktiv form av kommunikation med egen betydelse i den terapeutiska processen.

Flera intervjuer visar också att det icke-verbala arbetssättet kan minska risken för att mötet blir överväldigande. I tre av fyra intervjuer beskrivs hur detta kan skapa en känsla av kontroll och trygghet hos klienten, särskilt i arbete med trauma eller stark affekt. När klienten inte omedelbart behöver formulera en sammanhängande berättelse kan tempot i processen lättare anpassas efter individens förutsättningar. Bildskapandet beskrivs som ett sätt att närma sig svåra erfarenheter stegvis, utan att klienten direkt behöver sätta ord på dem. På så vis blir det möjligt att närma sig det svåra i en form som kan upplevas som mindre hotfull. Denna funktion lyfts också fram av Malchiodi, som beskriver icke-verbala uttrycksformer som särskilt betydelsefulla i arbete med traumatiserade eller emotionellt överbelastade klienter (Malchiodi, 2003, s. 16-24, 106-118). Detta framgår också i den andra intervjun:

”Det är mycket oro som kommer upp, men det stödjer att man ändå kan ha färgerna och glittret och annat som någonting positivt mitt i allting. Vi försöker stödja och stärka det friska och skapa en trygghet.” (Intervju 2)

Här blir det tydligt att det icke-verbala arbetssättet inte bara fungerar som ett alternativ till språket, utan också som ett sätt att reglera affekt och skapa trygghet i situationer präglade av stark oro. Genom färg, material och sinnesintryck får klienten tillgång till ett sammanhang där det svåra kan finnas närvarande utan att helt ta över processen. Det gör det möjligt att möta klienten där hon eller han befinner sig, utan krav på omedelbar verbal bearbetning. Samtidigt skapas förutsättningar för stabilisering och fortsatt kontakt. Bildskapandet framträder därmed som ett stödjande och jagstärkande inslag, snarare än som ett arbetssätt där klienten pressas till omedelbar konfrontation med det svåra (Malchiodi, 2003, s. 16-24, 106-118).

En återkommande beskrivning i intervjuerna är att bilden fungerar som ett gemensamt fokus i det professionella mötet. Tre av fyra intervjupersoner beskriver att detta skapar en viss distans som kan upplevas som skyddande, samtidigt som det möjliggör reflektion och samtal. I stället för att samtalet kretsar direkt kring klientens person eller livshistoria kan dialogen utgå från det visuella uttrycket. Bilden fungerar då som ett förmedlande objekt i relationen, där mötet struktureras kring något konkret och gemensamt snarare än enbart kring klientens direkta verbala redogörelse. När fokus delvis förskjuts till det skapade materialet kan känslomässigt laddade teman närmas på ett mer hanterbart sätt, samtidigt som relationen behåller sin

professionella ram. Detta kan också förstås i relation till hur bildterapi beskrivs som ett multimodalt och relationellt arbetssätt, där det visuella uttrycket utgör en bärande del av den terapeutiska processen (Malchiodi, 2003, s. 106-118).

I intervjuerna framkommer också att detta arbetssätt i vissa fall kan bidra till att minska den upplevda asymmetrin i det professionella mötet. Två av fyra intervjupersoner uttrycker mer explicit att mötet kan upplevas som mindre hierarkiskt när fokus ligger på bilden snarare än på klientens verbala redogörelse. Klienten ges då större utrymme att själv avgöra vad som ska delas och hur det ska förstås. Detta sätt att arbeta kan förstås som förenligt med socialt arbetes strävan efter delaktighet och respekt för individens egen förståelse av sin situation, särskilt i sammanhang där klienten annars riskerar att uppleva sig bedömd eller granskad (Gilje & Grimen, 2007, s. 114-120).

Det icke-verbala arbetssättet beskrivs också som särskilt relevant i mötet med barn och unga, men även med vuxna som av olika skäl har svårt att uttrycka sig språkligt. Tre av fyra intervjupersoner beskriver hur bilden kan fungera som ett första kommunikationssteg, som i vissa fall senare kan kompletteras med verbala samtal. På så sätt framställs bildterapi inte som ett alternativ som ersätter språket, utan som ett sätt att skapa förutsättningar för att språket så småningom ska kunna användas. Det kan också förstås som ett sätt att skapa mer jämlika villkor för uttryck i det professionella mötet, där det icke-verbala ges legitimitet vid sidan av det verbala. Intervjuerna visar därmed att olika uttrycksformer bär olika typer av mening, och att det professionella uppdraget inte enbart behöver vila på verbaliserbarhet (Malchiodi, 2003, s. 93-105, 106-118).

Sammanfattningsvis visar analysen att bildterapeuterna uppfattar bild- och artterapi som en metod som möjliggör arbete bortom språket, utan att för den skull utesluta det verbala. Det icke-verbala arbetssättet beskrivs som ett sätt att skapa kontakt, uttryck och reflektion i situationer där traditionella samtalsbaserade former inte fullt ut fångar individens erfarenheter. Resultaten pekar därmed mot att kommunikation i socialt arbete inte enbart behöver förstås som verbal, utan också som något som kan ta form genom visuella, kroppsliga och affektiva uttryck.

4.3 Organisatoriska och professionella hinder för användning av bildterapi i socialt arbete

I samtliga fyra intervjuer framkommer att de huvudsakliga hindren för användning av bild- och artterapi i socialtjänstens arbete inte i första hand förstås som metodrelaterade, utan som organisatoriska och professionella. Intervjupersonerna beskriver metoden som meningsfull och relevant för många av de målgrupper som socialtjänsten möter, men samtidigt som svår att få utrymme för inom de strukturer som präglar verksamheten. Hindren framstår därmed inte främst som ett uttryck för att bildterapi saknar potential, utan snarare som en följd av att metoden verkar i en organisatorisk kontext där andra former av kunskap och intervention ges företräde.

I tre av de fyra intervjuerna lyfts särskilt socialtjänstens fokus på utredning, dokumentation och rättssäkerhet fram som ett hinder för mer processinriktade och öppna arbetssätt.

Deltagarna beskriver att socialt arbete i hög grad organiseras kring tydligt avgränsade processer, med krav på verbal redovisning, mätbara mål och skriftlig uppföljning. Bildterapi, som bygger på process, relation och icke-verbal kommunikation, upplevs därför som svår att anpassa till dessa krav. Det ligger i linje med forskning som visar att organisatoriska logiker inom socialtjänsten ofta gynnar metoder som är standardiserbara och möjliga att dokumentera i administrativa system (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161; Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65).

Denna problematik formuleras särskilt tydligt i den första intervjun, där en bildterapeut beskriver hur systemets krav på mätbarhet och jämförbarhet i praktiken kan fungera som ett hinder för mer processinriktade och öppna metoder:

”Jag tror att det är vårt system som sätter stopp mycket med att man vill kunna mäta till exempel jämföra med kognitiv terapi och så är det manualer färdiga frågor och så ska det finnas boxar att kryssa i, det ska vara lätt att utvärdera och så ska man kunna se resultat som är jämförbara med andra.” (Intervju 1)

Här blir det tydligt att hindren inte främst handlar om att bildterapi uppfattas som irrelevant, utan om att den inte lätt låter sig översättas till de styrformer och utvärderingslogiker som dominerar i välfärdsorganisationer. Citatet synliggör ett tydligt spänningsfält mellan en metod som bygger på process, öppenhet och individuell fördjupning, och en organisatorisk struktur som efterfrågar standardisering, manualisering och jämförbara utfall. Detta kan förstås som ett

uttryck för hur vissa kunskapsformer lättare ges institutionellt utrymme än andra (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65).

I två av de fyra intervjuerna framkommer också en osäkerhet kring hur bildterapeutiskt arbete skulle kunna integreras i socialtjänstens strukturer utan att förlora sin metodologiska kärna. Flera av bildterapeuterna beskriver att det saknas tydliga riktlinjer för hur bildterapeutiska inslag kan användas inom socialt arbete, vilket skapar en gråzon där både bildterapeuter och socionomer kan uppleva osäkerhet kring ansvar, mandat och professionella gränser. Denna osäkerhet bidrar till att metoden sällan efterfrågas eller prioriteras, trots att den upplevs som relevant i mötet med klienter med komplex problematik. Även detta kan förstås i relation till hur professionellt handlingsutrymme formas av organisatoriska ramar och etablerade kunskapstraditioner (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161).

I flera intervjuer återkommer även tids- och resursfrågor som ett centralt hinder. Bildterapeuterna beskriver att socialtjänstens arbete ofta präglas av hög arbetsbelastning, begränsade tidsramar och krav på snabba bedömningar och insatser. I en sådan kontext kan metoder som kräver kontinuitet, relationsbyggande och ett öppet processuellt arbete uppfattas som svåra att genomföra. Bildterapi framstår därmed som ett arbetssätt som riskerar att hamna utanför de organisatoriska ramar som premierar kortare, mer avgränsade och tydligt uppföljningsbara insatser.

Detta blir också tydligt i den andra intervjun, där en bildterapeut beskriver hur arbetet ofta blir beroende av tidsbegränsade organisatoriska ramar snarare än av långsiktig förankring i ordinarie verksamhet:

”Det är ofta projektform, och man vet aldrig hur länge det får fortsätta. Det finns en vilja, men det är svårt när det inte finns tid eller när man hela tiden måste motivera sin existens.” (Intervju 2)

Citatet visar hur organisatoriska villkor påverkar möjligheten att arbeta långsiktigt med bildterapeutiska metoder. Trots en upplevd vilja och öppenhet beskrivs arbetet som osäkert och starkt beroende av organisatoriska ramar, ofta bundet till tidsbegränsade projekt snarare än till ordinarie verksamhet. Detta försvårar kontinuitet och metodutveckling, vilket står i kontrast till bildterapiens processinriktade arbetssätt. Beskrivningen ligger också nära forskning som visar att verksamheter inom socialt arbete ofta präglas av resursmässiga

begränsningar och prioriteringar som gynnar mer avgränsade och administrativt hanterbara insatser (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161).

I flera av intervjuerna framkommer också att hindren inte enbart handlar om praktiska resurser, utan om professionell legitimitet. Bildterapeuternas beskrivningar pekar på att arbetssätt som bygger på relation, process och gemensam utforskning kan stå i konflikt med socialtjänstens krav på tydlighet, ansvarsfördelning och rättssäker dokumentation. Det som sker i bildskapandet är ofta situationsbundet, individuellt och svårt att fullt ut översätta till standardiserade formuleringar. Det gör att metoden riskerar att framstå som mindre förenlig med de former av kunskap och intervention som i högre grad erkänns som legitima inom socialtjänstens organisatoriska ramar. Denna spänning kan förstås mot bakgrund av hur professionell legitimitet ofta kopplas till det som kan verbaliseras, dokumenteras och följas upp inom institutionella system (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65).

Ur ett socialt arbetsperspektiv kan detta förstås som ett uttryck för ett bredare spänningsfält mellan olika kunskapssyner. Metoder som bygger på verbal redovisning, standardisering och mätbarhet ges ofta större legitimitet i organisationer där rättssäkerhet, likabehandling och uppföljning står i centrum. Bildterapi, som i högre grad bygger på relationella processer, icke-verbal kommunikation och gradvis fördjupning, passar därför inte självklart in i dessa strukturer. Hindren för användning av bildterapi kan därmed förstås som en konsekvens av hur professionellt handlingsutrymme definieras och begränsas inom socialtjänsten, snarare än som ett uttryck för metodens bristande relevans (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161; Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65).

Sammanfattningsvis visar intervjuerna att de organisatoriska och professionella hinder som bildterapeuterna identifierar handlar om brist på strukturellt stöd, otydliga ansvarsområden och en verksamhetslogik som prioriterar verbal, dokumenterbar och tidsavgränsad praktik. Dessa faktorer begränsar möjligheten att använda bildterapi inom socialt arbete, trots metodens upplevda relevans för många klientgrupper. I nästa avsnitt fördjupas frågan om samarbete mellan bildterapeuter och socialtjänsten och hur dessa hinder påverkar möjligheterna till tvärprofessionellt arbete.

4.4 Samarbete mellan bildterapeuter och socialtjänsten - möjligheter och oklarheter

I intervjuerna framkommer att samarbetet mellan bildterapeuter och socialtjänsten upplevs som både möjligt och problematiskt. Samtliga fyra intervjupersoner beskriver en grundläggande öppenhet hos enskilda socionomer och verksamheter, särskilt i mötet med klienter där traditionella samtalsbaserade metoder inte bedöms som tillräckliga. Samtidigt präglas detta samarbete av osäkerhet kring ansvar, roller och metodens legitimitet inom socialtjänstens organisatoriska ramar. Resultatet pekar därmed på en tydlig dubbelhet: å ena sidan en upplevd relevans och möjlig samverkanspotential, å andra sidan en avsaknad av tydliga strukturer för hur samarbetet faktiskt ska organiseras och upprätthållas. Detta ligger nära forskning om samverkan i välfärdsorganisationer, där samarbete ofta framstår som eftersträvan svårt i teorin men svårt att förankra i praktiken när ansvar, mandat och organisatoriska ramar är otydliga (Axelsson & Axelsson, 2007, s. 36-41).

Tre av fyra intervjupersoner beskriver att kontakter med socialtjänsten ofta sker informellt eller projektbaserat snarare än som en integrerad del av ordinarie verksamhet. Samarbeten kan exempelvis initieras genom remisser till externa behandlingsverksamheter, genom samverkan kring enskilda klienter eller via tidsbegränsade projekt. Dessa former av samarbete upplevs som värdefulla, men samtidigt som sköra, eftersom de i hög grad är beroende av enskilda personers engagemang snarare än av strukturellt förankrade arbetssätt. Detta blir tydligt i den andra intervjun:

”Det är ofta projektform, och man vet aldrig hur länge det får fortsätta. Det finns en vilja, men det är svårt när det inte finns tid eller när man hela tiden måste motivera sin existens.” (Intervju 2)

Här blir det tydligt att samarbete visserligen kan uppstå, men att det ofta sker under osäkra och tillfälliga former. Denna personberoende karaktär kan förstås i relation till Axelsson och Axelssons (2007, s. 36-41) analys av hur tvärprofessionellt samarbete ofta förblir informellt när det saknar organisatorisk förankring och tydlig ansvarsfördelning. Författarna betonar att hållbar samverkan kräver strukturell integration, gemensamma mål och klargjorda mandat mellan verksamheter. När sådana ramar saknas tenderar samarbetet att bli projektbaserat och sårbart, vilket stämmer väl med hur bildterapeuterna beskriver sina erfarenheter.

En återkommande aspekt i intervjuerna är att bildterapeuterna upplever att socialtjänsten saknar tydliga ramar för hur icke-verbala metoder kan användas och bedömas. Tre av fyra intervjupersoner beskriver en osäkerhet kring vad socialtjänsten ”får” efterfråga och vad bildterapeuter ”får” erbjuda inom ramen för samarbete. Detta leder till att både bildterapeuter och socionomer tenderar att agera försiktigt, vilket i sin tur begränsar möjligheterna till fördjupad samverkan. Det handlar alltså inte främst om motstånd mot metoden i sig, utan om osäkerhet kring dess organisatoriska och professionella inplacering. Även detta ligger nära forskning som visar att samverkan försvåras när olika professioner saknar en gemensam förståelse av uppdrag, ansvar och arbetsformer (Axelsson & Axelsson, 2007, s. 36-41). Detta uttrycks tydligt i den tredje intervjun:

”Just den här med legitimering och otydlighet... att det är ganska lite evidens, och att det blir någon slags gråzon kring vad det är vi gör och hur det ska förstås.” (Intervju 3)

Citatet fångar ett centralt tema i materialet, nämligen att bildterapi upplevs befinna sig i ett mellanläge där varken professionell tillhörighet, metodstatus eller organisatorisk funktion är fullt tydlig. Resultaten pekar därmed på en osäkerhet som inte bara rör samverkansformer, utan också hur metoden ska förstås och legitimeras inom socialtjänstens kunskaps- och styrningsstruktur. Ur ett socialt arbetesperspektiv kan detta även förstås som ett uttryck för hur olika kunskapsformer ges olika grad av legitimitet inom organisationer, där standardiserbara och dokumenterbara arbetssätt ofta får företräde framför mer processuella och erfarenhetsbaserade metoder (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65).

Tre av fyra intervjupersoner beskriver också att deras professionella kompetens inte alltid är känd eller fullt förstådd inom socialtjänsten. Bildterapi uppfattas enligt dem ibland som ett kreativt eller stödjande inslag snarare än som en metod med tydlig terapeutisk och professionell grund. Detta påverkar hur samarbetet utformas och i vilken utsträckning bildterapeuter inkluderas i planering, genomförande och uppföljning av insatser. Här kan samarbetsproblemen förstås i relation till professionella gränsdragningar och olika kunskapstraditioner, där vissa kunskapsformer ges högre legitimitet än andra (Gilje & Grimen, 2007, s. 58-65). I detta sammanhang blir även Polanyis (2013, s. 27, 31) resonemang om tyst och erfarenhetsbaserad kunskap relevant, eftersom sådan kunskap inte alltid låter sig formuleras i explicit, standardiserad och dokumenterbar form.

Samtidigt framkommer i intervjuerna att bildterapeuterna ser en tydlig potential för samarbete, särskilt i komplexa ärenden där klienter har svårt att uttrycka sig verbalt eller där tilliten till myndighetskontakter är låg. Samtliga fyra intervjupersoner beskriver att bildterapi skulle kunna fungera som ett kompletterande stöd till socialtjänstens arbete, snarare än som en ersättning för befintliga metoder. I detta sammanhang beskrivs bildskapande som ett sätt att skapa ett gemensamt fokus i arbetet med klienten, vilket kan underlätta kommunikation och bidra till ökad förståelse för klientens situation. Resultaten visar därmed att samverkan inte främst förstås som en konkurrens mellan metoder, utan som en möjlighet att bredda det professionella handlingsutrymmet i komplexa ärenden. Detta ligger nära Axelsson och Axelssons (2007, s. 17-25) beskrivning av samverkan som ett sätt att förena olika professionella perspektiv kring klienter vars behov inte fullt ut kan mötas inom en enda verksamhetslogik.

Intervjuerna antyder också att bildterapeutiska uttryck i vissa fall kan få betydelse i samverkansprocesser mellan olika professioner. Två av fyra intervjupersoner beskriver mer konkret att bilder i vissa sammanhang kan användas som stöd i möten där socialtjänst, vård och familj samlas, exempelvis inom ramen för SIP. I dessa sammanhang kan bilden fungera som ett sätt att synliggöra barnets perspektiv och skapa en mer jämbördig kommunikationssituation. Eftersom SIP bygger på samordning mellan olika aktörer kring individens behov blir frågan om gemensamma uttrycksformer och delad förståelse särskilt relevant. Detta kan förstås i relation till Axelsson och Axelssons (2007, s. 17-25, 36-41) resonemang om att fungerande samverkan förutsätter både gemensamma mål och former för kommunikation mellan professioner. Detta blir tydligt i den tredje intervjun:

”Särskilt när man jobbar med barn och unga, som inte har det verbala språket färdigutvecklat och alltid är i underläge i relation till vuxna, blir bilden ett sätt att ge patienten agens.” (Intervju 3)

Citatet visar hur bildterapi kan bidra till att stärka barns och ungas delaktighet i sammanhang där de annars riskerar att få en marginaliserad röst. Genom det visuella uttrycket skapas en möjlighet att kommunicera erfarenheter och behov utan att vara beroende av ett fullt utvecklat verbalt språk. Ur ett socialt arbetsperspektiv aktualiserar detta frågor om makt, representation och barns rätt att komma till tals i samverkansprocesser där flera professionella aktörer är involverade. Detta kan också förstås i relation till forskning om kreativa och icke-

verbala metoder, där visuella uttryck lyfts fram som ett sätt att stärka delaktighet och minska maktobalans i professionella relationer (Malchiodi, 2003, s. 16-24, 106-118).

Samtidigt pekar intervjuerna på att ett sådant samarbete försvåras när snäva evidens- och uppföljningskrav får ett alltför starkt tolkningsföreträde. Två av fyra intervjupersoner uttrycker detta särskilt tydligt. Det blir också tydligt i den tredje intervjun:

”Och det kan vi inte göra om vi inte släpper den här med evidensbaseringskrav som bara handlar om det som går att mäta på ett väldigt snävt sätt.” (Intervju 3)

Citatet förstärker bilden av att samverkan kring bildterapi inte enbart hindras av organisatorisk otydlighet, utan också av en kunskapssyn där det som lättast kan mätas, dokumenteras och standardiseras tenderar att ges störst legitimitet. I detta avseende framstår samarbetsfrågan också som en fråga om vilka former av kunskap och kommunikation som erkänns inom socialtjänstens praktik. Detta ligger nära både Gilje och Grimens (2007, s. 58-65) resonemang om kunskapssyner i professionella sammanhang och Polanyis (2013, s. 27, 31) förståelse av att central erfarenhetsbaserad kunskap inte alltid låter sig fångas i explicit och formaliserad form.

Tidigare forskning beskriver hur kreativa och icke-verbala metoder kan användas i tvärprofessionella sammanhang för att öka delaktighet och minska maktobalans i professionella relationer (Malchiodi, 2003, s. 16-24, 106-118). Bildterapeuterna i denna studie uttrycker dock att sådana arbetssätt ännu inte har fått ett tydligt genomslag inom svensk socialtjänst. Tre av fyra intervjupersoner menar att samarbete i nuläget snarare präglas av individuella initiativ än av etablerade strukturer, vilket ytterligare förstärker bilden av att samverkan fortfarande befinner sig i ett organisatoriskt och professionellt mellanläge.

Sammanfattningsvis visar intervjuerna att samarbetet mellan bildterapeuter och socialtjänsten befinner sig i ett tidigt och otydligt skede. Det finns en upplevd potential och ett uttalat behov i vissa ärenden, men samtidigt saknas tydliga organisatoriska ramar och gemensamma förståelser för hur samarbetet kan utformas i praktiken. Denna oklarhet bidrar till att bildterapi i dagsläget sällan integreras i socialtjänstens ordinarie arbete, trots att metoden upplevs som relevant av de professionella som arbetar med den. Resultaten kan därmed förstås som ett uttryck för att bildterapi ännu inte har en tydligt etablerad plats inom socialtjänstens

kunskaps- och styrningsstruktur, vilket gör att metoden förblir beroende av individuella initiativ snarare än av organisatoriskt etablerade arbetssätt.

4.5 Sammanfattning av studiens huvudsakliga resultat

Intervjuerna visar att bild- och artterapi uppfattas som ett meningsfullt och relevant arbetssätt i relation till socialt arbete, särskilt i mötet med klienter som har svårt att uttrycka erfarenheter och känslor verbalt. Samtliga fyra intervjupersoner beskriver att bildskapande kan skapa kontakt, underlätta uttryck och bidra till trygghet, delaktighet och reflektion, särskilt i arbete med barn, unga och personer i psykosocial utsatthet.

Samtidigt visar resultaten att metodens möjligheter begränsas av organisatoriska och professionella villkor. Krav på dokumentation, mätbarhet, rättssäkerhet och tidsavgränsade insatser gör det svårt för en processinriktad och relationell metod att få utrymme inom ordinarie verksamhet. Intervjuerna visar också att samarbete mellan bildterapeuter och socialtjänsten upplevs som möjligt och i vissa fall angeläget, men att det i nuläget främst bygger på individuella initiativ snarare än på etablerade strukturer. Resultaten pekar därmed på att bild- och artterapi har en tydlig upplevd relevans i socialt arbete, men att metodens plats i praktiken fortfarande är osäker och begränsad av organisatoriska ramar.

Kapitel 5. Diskussion

I denna studie framträder bild- och artterapi som ett meningsfullt komplement i socialt arbete, särskilt i mötet med klienter vars erfarenheter, känslor eller livssituationer är svåra att uttrycka verbalt. I detta kapitel diskuteras resultaten i relation till studiens teoretiska utgångspunkter, tidigare forskning och de organisatoriska villkor som påverkar metodens möjliga plats i socialt arbete.

I ljuset av studiens teoretiska utgångspunkter blir resultaten begripliga genom att bildterapi öppnar för kunskaps- och uttrycksformer som inte enbart är språkligt formulerbara. Detta ligger nära Polanyis begrepp om tyst kunskap, där centrala delar av mänsklig erfarenhet är kroppsligt och erfarenhetsmässigt förankrade snarare än explicit formulerade (Polanyi, 2013, s. 27, 39). Ur detta perspektiv framstår bildskapandet inte bara som ett kreativt inslag, utan som ett sätt att närma sig sådant som ännu inte är tillgängligt i verbal form. Resultaten ligger också nära tidigare forskning som visar att bildterapi kan bidra till självutforskning,

självuttryck och integration av erfarenheter som tidigare varit svåra att formulera (Blomdahl, 2017, s. 4-6). I Blomdahls studie framhålls dessutom hur kombinationen av bildskapande och reflekterande samtal kan skapa en växelverkan mellan visuellt och verbalt uttryck, där bilden fungerar som en bro mellan det som ännu inte kunnat sättas ord på och det som gradvis blir språkligt artikulerbart (Blomdahl, 2017, s. 5-6). En liknande förståelse återfinns hos Holmqvist, som beskriver bildterapi som en process som kan bidra till varaktig inre förändring, ökad autonomi och utvecklad reflektiv förmåga (Holmqvist, 2017, s. 9-10).

Ur ett socialt arbetsperspektiv väcker resultaten frågor om vilka former av kunskap och kommunikation som ges legitimitet i mötet mellan klient och professionell. Om socialtjänstens insatser huvudsakligen bygger på samtal och skriftlig dokumentation finns en risk att klienter med begränsad verbal förmåga hamnar i underläge. Resultaten visar att bildterapi i vissa fall kan minska pressen i det professionella mötet och skapa större trygghet, särskilt i arbete med barn, unga och personer med trauma eller stark affektiv belastning. Det icke-verbala arbetssättet beskrivs inte som en ersättning för samtal, utan som ett sätt att bredda det kommunikativa utrymmet och möjliggöra delaktighet även för personer som har svårt att uttrycka sig genom ett sammanhängande verbalt narrativ. På så sätt kan bildterapi förstås som ett arbetssätt som skapar mer flexibla och tillgängliga former för kommunikation i socialt arbete.

Detta väcker också frågor om makt och delaktighet i professionella sammanhang. När fokus inte enbart ligger på klientens verbala redogörelse, utan också på ett gemensamt utforskande av en bild, kan mötet i vissa situationer upplevas som mindre styrt och mindre hierarkiskt. Två av fyra intervjupersoner beskriver detta mer uttryckligt. Klienten ges då större möjlighet att själv avgöra vad som ska delas, när det ska delas och hur det ska förstås. I den meningen kan bildterapeutiska arbetssätt ligga nära socialt arbets ambition att stärka individens delaktighet och respekt för den egna förståelsen av sin situation. Detta ligger också nära Gilje och Griméns resonemang om hur olika kunskapsformer ges olika legitimitet inom professionell praktik, där vissa uttryckssätt värderas högre än andra (Gilje & Grimen, 2007, s. 114-120).

Samtidigt visar resultaten tydligt att bildterapiens möjliga plats inom socialt arbete begränsas av organisatoriska och professionella villkor. Tre av fyra intervjupersoner beskriver att socialtjänstens krav på dokumentation, rättssäkerhet, mätbarhet och tidsavgränsade insatser gör det svårt för en processinriktad och relationell metod att få utrymme inom ordinarie

verksamhet. Därtill framkommer att bildterapi ofta befinner sig i en professionell gråzon, där frågor om legitimering, mandat och ansvarsfördelning bidrar till osäkerhet kring hur metoden ska förstås och användas i relation till socialtjänstens uppdrag.

Här blir kopplingen till tidigare forskning och teori särskilt tydlig. Forskning om evidensbaserad praktik har visat att organisatoriska system ofta gynnar arbetssätt som kan standardiseras, dokumenteras och följas upp inom givna ramar, medan mer processinriktade och relationella metoder riskerar att få ett svagare genomslag (Bergmark & Lundström, 2011, s. 158-161). Resultaten i denna studie ligger nära en sådan förståelse. Det handlar därför inte främst om att bildterapi uppfattas som irrelevant, utan om att den passar mindre väl in i de organisatoriska logiker som präglar socialtjänstens vardag.

Samtidigt visar tidigare forskning att bildterapi inte nödvändigtvis står i motsättning till krav på struktur och evidens. Blomdahl (2017, s. 4-7) visar att fenomenologisk bildterapi kan prövas i en mer strukturerad form och utvärderas empiriskt. Även om denna forskning är genomförd i en psykiatrisk snarare än socialtjänstlig kontext, pekar den på att bildterapi inte enbart har upplevda effekter utan också kan undersökas inom evidensbaserade ramar. Samtidigt synliggör detta en central spänning: för att vinna legitimitet inom evidensbaserade system kan metoden behöva struktureras och standardiseras, men en alltför stark strukturering riskerar också att påverka dess öppna, relationella och processuella karaktär (Blomdahl, 2017, s. 5-7).

Vidare framträder att samarbete mellan bildterapeuter och socialtjänsten visserligen upplevs som möjligt och i vissa fall angeläget, men att detta samarbete i nuläget främst tycks vila på individuella initiativ snarare än på etablerade strukturer. Flera intervjupersoner beskriver en tydlig potential i att använda bildterapeutiska inslag i komplexa ärenden där klienter har svårt att uttrycka sig verbalt eller där tilliten till myndighetskontakter är låg. Samtidigt saknas tydliga organisatoriska ramar för hur sådana samarbeten ska integreras och upprätthållas över tid. Detta gör att bildterapi användning i praktiken ofta blir beroende av enskilda professionellas intresse, kunskap och handlingsutrymme.

Sammanfattningsvis pekar resultaten på en bredare spänning inom socialt arbete mellan standardisering och professionellt handlingsutrymme. Bildterapi framstår som ett arbetssätt som kan bidra till att bredda socialt arbetes metodrepertoar och skapa mer flexibla, klientnära former av stöd. Samtidigt visar studien att detta handlingsutrymme är villkorat av

organisatoriska ramar, institutionella prioriteringar och etablerade föreställningar om vad som räknas som legitim professionell praktik. Frågan om bildterapians användning handlar därmed inte enbart om implementering av en ny metod, utan också om hur socialt arbete som kunskapsfält förhåller sig till metodpluralism, professionell autonomi och olika sätt att förstå mänsklig erfarenhet.

Kapitel 6. Slutsatser och implikationer för socialt arbete

I denna studie framträder bild- och artterapi som ett meningsfullt arbetssätt i mötet med klienter som har svårt att uttrycka sina erfarenheter verbalt. Resultaten visar att bildskapande kan möjliggöra uttryck, reflektion och affektreglering i situationer där traditionella samtalsbaserade metoder inte fullt ut fångar individens behov. Samtidigt framträder organisatoriska och professionella begränsningar som påverkar metodens möjligheter att användas inom socialtjänstens ordinarie verksamhet.

Studien tyder därmed på att bildterapians begränsade genomslag inom socialt arbete inte främst handlar om att metoden saknar relevans, utan snarare om att den är svår att förena med de strukturella villkor och kunskapsideal som präglar socialtjänstens praktik. Krav på dokumentation, standardisering och rättssäkerhet påverkar vilka arbetssätt som ges utrymme, vilket i sin tur kan begränsa användningen av processinriktade och icke-verbala metoder.

Ur ett socialt arbetesperspektiv bidrar resultaten till en fördjupad förståelse av de spänningsfält som präglar arbetet med komplexa livssituationer. Bildterapi framträder inte som en ersättning för befintliga metoder, utan som ett möjligt komplement i sammanhang där andra arbetssätt inte fullt ut räcker till. Resultaten tydliggör därmed att metodutveckling inom socialt arbete inte enbart är en fråga om metodens innehåll, utan också om professionell legitimitet, organisatoriska förutsättningar och vilka former av kunskap som erkänns som giltiga.

Studien pekar också på flera implikationer för socialt arbete. För det första aktualiseras behovet av större metodöppenhet i mötet med klienter vars erfarenheter inte lätt låter sig fångas i enbart verbal form. För det andra tyder resultaten på att tvärprofessionella samverkansformer skulle kunna utvecklas vidare i ärenden där bildterapeutiska arbetssätt kan fungera som ett komplement till socialtjänstens ordinarie arbete. För det tredje visar studien

att kunskapsutveckling kring kreativa och icke-verbala metoder kan vara viktig om socialt arbete ska kunna möta en större variation av uttryckssätt och behov.

Vidare forskning som inkluderar socialtjänstens egna perspektiv, liksom studier av konkreta samverkansformer, kan bidra till att fördjupa förståelsen av hur bildterapi och liknande metoder kan relateras till socialtjänstens uppdrag och villkor. På så sätt blir studien också ett bidrag till den fortsatta diskussionen om professionalitet, kunskap och metodutveckling inom socialt arbete.

Referenser

- Angelin, A. & Hjort, T. (red.) (2022). *Socialt arbete i förändring: Utmaningar och villkor inom utbildning, forskning och praktik*. Lund: Lunds universitet. Tillgänglig på: <https://books.lub.lu.se/catalog/view/180/247/1426> (Hämtad: 15 mars 2026).
- Axelsson, R. & Axelsson, S. (red.) (2007). *Folkhälsa i samverkan: mellan professioner, organisationer och samhällssektorer*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Bergmark, Å. & Lundström, T. (2011). *Evidensbaserat socialt arbete: teori, kritik och praktik*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Blomdahl, C. (2017). *Painting from Within: Developing and Evaluating a Manual-based Art Therapy for Patients with Depression*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Bryman, A. (2011). *Social Research Methods*. 3rd ed. Oxford: Oxford University Press.
- Cullberg, J. (1988). *Kris och utveckling*. 2., något rev. uppl. Stockholm: Natur & Kultur.
- Gilje, N. & Grimen, H. (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Hansson, S. O. (2009). *Verktygslära för filosofer*. 3. uppl. Stockholm: Thales.
- Holmqvist, G. (2017). *Art therapy and inner change: A qualitative study of women's experiences and art therapists' perspectives*. Doktorsavhandling. Halmstad: Högskolan i Halmstad.
- Joschko, R., Klatte, C., Grabowska, W. A., Roll, S., Berghöfer, A. & Willich, S. N. (2024). 'Active visual art therapy and health outcomes: A systematic review and meta-analysis', *JAMA Network Open*, 7(9), e2428709. Tillgänglig på: <https://jamanetwork.com/journals/jamanetworkopen/fullarticle/2823638> (Hämtad: 15 mars 2026).
- Malchiodi, C. A. (red.) (2003). *Handbook of art therapy*. New York: Guilford Press.
- Payne, M. (2015). *Modern teoribildning i socialt arbete*. 3. svenska uppl. Stockholm: Natur & Kultur.

Polanyi, M. (2013). *Den tysta dimensionen*. Göteborg: Daidalos. (Original publicerad 1966).

Socialstyrelsen (2012). *Om evidensbaserad praktik*. Stockholm: Socialstyrelsen. Tillgänglig på: <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer/om-evidensbaserad-praktik-2012-12-20/> (Hämtad: 15 mars 2026).

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på: <https://www.vr.se/analys/rapporter/vara-rapporter/2017-08-29-god-forskningssed.html> (Hämtad: 15 mars 2026).

Bilaga 1. Intervjuguide

Denna intervjuguide användes vid de semistrukturerade intervjuerna med bildterapeuter. Frågorna fungerade som ett stöd för samtalet och kunde vid behov följas upp med fördjupande frågor. Samtliga intervjuer anpassades efter deltagarnas erfarenheter och professionella sammanhang.

1. Kan du berätta om din yrkesbakgrund och hur du arbetar med bild eller artterapi i din nuvarande verksamhet?
2. Vilka målgrupper arbetar du främst med, och i vilka sammanhang används bildskapande i ditt arbete?
3. Hur upplever du att bild eller artterapi fungerar i mötet med klienter som har svårt att uttrycka sina erfarenheter verbalt?
4. Vilka möjligheter ser du med bild och artterapi i relation till socialt arbete och socialtjänstens målgrupper?
5. Finns det situationer eller typer av ärenden där du upplever att bildskapande är särskilt hjälpsamt? Kan du ge exempel?
6. Vilka hinder eller begränsningar upplever du för användningen av bild- eller artterapi inom socialt arbete i Sverige?
7. Har du erfarenhet av samarbete med socionomer eller socialtjänsten? Hur har detta samarbete i så fall fungerat?
8. Hur upplever du att din professionella kompetens förstås och värderas inom socialtjänstens kontext?
9. Vad tänker du kring möjligheterna till samverkan mellan bildterapeuter och socialtjänsten framöver?
10. Finns det något ytterligare du vill lyfta som du anser är viktigt för att förstå bild- och artterapiens roll i relation till socialt arbete?